

annak tudásával, hogy ez a kérdés összefügg az emberiség létének kérdésével. A megkérdezett iskolások többnyire bizakodóak, s a technika mámorában képzelik el a jövőt. Ágh István sokkal bölcsőbb és így sokkal óvatosabb. A technikát a civilizáció olyan elemének látja, amely egyik kezével ad, a másikkal elvesz. Nemcsak a természet pusztításáról van szó, például a Ság-hegyi bazaltbányászatról, hanem az emberi természet előbb idézett átalakulásáról is. E könyv szerzőjének látszólag különösebb cél nélküli utazásai, lassú folyású szőlőhegyi beszélgetései, nyugodt áramlású előadásmódja egyaránt életszemléletet és magatartást fejeznek ki. Ne a technika, ne az anyagi javak bűvöletében éljünk, hanem az embertársakra figyeljünk, s a szellemi javakban találjunk kiteljesedést és felüdülést. Olyan magatartásmintát állít tehát középpontba Ágh István, amely egyedül lehet képes a maga tömeges érvényesülése esetén arra, hogy megfékezzük az emberhez méltatlan, természetellenes életformák terjedését, amely lehetővé teszi, hogy kétszáz év múlva emlékezhessenek ránk utódaink, hogy bemutathassák majd akkor is Kemenesalját „Dani uraságnak”. (Magvető.)

VASY GÉZA

Tamás Menyhért két könyve

ESŐRÁCSOK

A bukovinai székelyek, e többször is földönfutóvá kényszerített népcsoport egyedi, de abban az általános jellemzőket is fölillantó, közép-európai sorsát csak az tudja igazán hitelesen és hatásosan irodalmi eszközökkel megrajzolni, aki közülük való. Aki részese volt közös életük valamely szakaszának, családján keresztül pedig sorsuk folyamának. És szerencséjére, ugyanakkor sorsosainak szolgálatára, írói tehetséggel áldatott meg. Tamás Menyhért ilyen ember. Jó író, s természetesen, kötelességének tartja e szolgálat vállalását is. Eddig három verseskönyve s ugyancsak három prózakötete tanuskodik állításom mellett. A harmadik prózakötet, a legfrissebb, az *Esőrácsok* címet kapta. Az egyszerűség kedvéért kisregény; valójában líra, prózában.

A karcsú kötetben egyetlen éjszaka leírása. Az író megfogalmazása szerint: „*Színhely: a Bukovinát odahagyó erdélyi határállomás, Kosna. Időpontja: 1941 júniusa, annak is egyetlen virradatváró éjszakája. Hősei: a madéfalvi szórátás székelyei. Mögöttük: az ismert, életükkel érezett szülőföld. Elöttük: a vállalt ismeretlen.*” Ha csak pontos leírást kapnánk annak az éjszakának a perceiről, az eseményeiről, ez a könyv egyszerű krónika lenne. De abból az esőben áztatott éjszakából messze és sokfelé nyúlnak vissza a történet szálai, a sorsok vonalai. S a tartalomhoz jól eltalált külső forma társul: a könyv egyetlen hatalmas mondat, pont nincs a szövegben, csak más írásjelek, leggyakrabban vessző és pontosság. Olyan így, mint egy hatalmas, a lélekből-emlékezésből egyszerre kiszakadó sóhajtás. A történet-visszagombolyítással, a jellemábrázolással és a sajátos szövegformálással lesz a valóságos dolgok leírása krónika helyett fajsúlyos szépirodalmi alkotás.

Az eső uralja a megidézett éjszakát. S az írás szerkezete olyan, mintha az író az esőrácsnak hol ezt, hol azt a kockáját húzná széjjel, így engedve be-

pillantani a barakkban hajnalt várók életébe. Belső, lelki-gondolati életükbe is — és itt a hangsúly. Mert ebben a könyvben a külső helyszín csak szükséges keret, a történet az emberekben játszódik, belül, az érzelmek és a gondolatok tájain.

A zuhogó, suhogó, áztató, páráltató eső azért elsődleges meghatározója annak az éjszakának, mert gondolatokat ébreszt az új, de még minden részletében bizonytalan otthon felé tartó emberekben, megszabja beszélgetésük témáját, befolyásolja azt, hogy milyen emlékképek villannak fel bennük. Az író okkal emlékeztet újra meg újra a szünni nem akaró esőre, remek nyelvi leleményekkel, mindig új és új kifejezést használva, a közhelyeket elkerülve. A könyv első sora: „*Esik, mintha dézsáit billentené az ég...*” Másutt: „... az eső jöttányit sem enged suhintásából”. Megint másutt: „... ez már hajnali esőzés, tusakodóbb is meg fáradtabb is”.

Ez a könyv tehát úgy kezdődik, hogy már ideát, Magyarországon van a csoportnyi ember, de még éppen a határon, sebtében tákolt barakkokban összezsúfolódva. Otthagytak otthont-temetőt-tájat, útrakeltek új otthon s nyugalom reményében, a jövő nem ismerésével, az ismeretlen rettegésével, az agysejtekbe fészkelt rossz történelmi-magánemberi emlékek fékezte bizakodással.

Külön barakkban vannak az asszonyok s a lányok, a kicsi gyermekekkel, s külön a férfiak. Tamás Menyhért előbb az asszonyok barakkjába, beszélgetésébe enged bepillantani. Velük kezdi, a családot összetartókkal, az otthonosságot-biztonságot sugallókkal s nagyon gyakran teremőőkkel. Ezután vezet át bennünket a férfiakhoz, majd a végén összehozza mind, hogy együtt induljanak tovább.

„Virrasztásos” éjszaka ez a barakkban. A szünet nélkül szakadó eső terhén-páráján kívül a sorsukon-kiszolgáltatottságukon töprengő asszonyok beszélgetésétől terhes-párás. Nyomasztó ez is, az is. A kettős megrendülés érződik a párbeszédeken. Az egyik: odahagyni az otthont, a szülőföldet. A másik: várni az ismeretlent, mi lesz, hogyan lesz az új hazában; ahol már az érkezés utáni első órákban „... a fogadó kedvesség parancsolatba vezet”. Komorító szóváltás és vidámító ugratás járja a sötétben. Mint minden hasonló helyzetben, a várakozás és a bizonytalanság feszültsége együtt hívja elő az emberekből a sóhajt és a mosolyt. Alvás helyett vita, emlékezés, féls és féltés járja; itt-ott szerelemről való beszéd is. Majd pedig a mese, a mindig vigasztaló, bizakodtató. De ott, azon az éjszakán valahogy ez is másba fordul. Akit könnyítő mesére kérnek, csak igaz mesére áll a szája; amerikás székely nem éppen vidító sorsáról.

Hasonló a hangulat a férfiak barakkjában is. Számonkérés és viccelődés, remény és félelem előretekintve, keserves múlt, háború, otthon történt dolgok felidézése visszanezve. „*Virradunk... Nem is örvend?*” — kérdezik az egyik öreget. A válasz: „... ha én most örvendének, fekete lenne, egészen fekete”.

A vasúti forgalmi irodában együtt pálinkázik az állomásfőnök, a távirász. egy magyar zászlós, az orvos és az esperes. (Erről az esperesről, a népével együtt útrakelőről, érzékletes kisportrét, gyorsképet rajzol az író. Érződik, hogy egy külön könyv is íródhatna róla.) A kopogó esőjú éjszakában német szerelvények húznak át időnként az állomáson. A beszélgetők szavaiból felidéződnek a romániai események, s kiviláglik, mennyire bizonytalanságban lebeg az úton levő székelység az adott háborús helyzetben.

Éppen a határon van a székelyek áttelepülő csoportja, valóságosan is, lélekben is. Ezt a tulajdonképpen lebegő állapotot ábrázolja-érzékelteni kitűnően

Tamás Menyhért. Első prózakötete, a *Vigyázó madár* nyelvezete idéződik fel itt, s nem az azt követő *Holtágé*. Onnan, szűkebb népének nyelvéből merítve, azt megújítva-megerősítve tette mai irodalmi nyelvvé. Tömör megfogalmazások, kifejező szavak, képi jellegű kifejezések jellemzik. Álljon itt egyetlen példa erre: „*Rekeszd ki a fájdalmat magadból...*”

Másnap reggelre eláll az eső. Visszahozzák az áttelepülők ruháit, fertőtleníttve. Volt, aki friss ünneplőt vett fel az útra. Elvitték fertőtleníteni azt is. Némelyik ruhadarab összement, másik kifakult, elszíneződött. Kosarakban hozták, válogassa ki mindenki a magáét. Megalázó helyzet. S amikor úgy-ahogy felöltöznek, elhangzik egy mondat, amelyik egyszerre a pillanatnyi helyzetre utaló is, messze mutató is: „*Akárhonnán nézem magamat, magunkat; többet nem formázzuk, akik odahaza voltunk...*”

Jön a vonat, virágos ablakkal. Indulás. „*...innen vagyunk, még nem OTT, csak innen, azt sem tudjuk, hogy jövővel vagy jövőtlen...*”.

A könyv befejezett — a történet nyitott maradt. Ezt kellett választania az írónak, mert az út, a sorsok folytatódtak. Bácskába, majd Tolnába s Baranyába vezettek. Hallomásból tudom, hogy megírásuk is folytatódik. A továbbiakat is magasra srófolt igényekkel várjuk. (*Szépirodalmi.*)

MÉRLEGES IDŐ

Kezünkben immár a trilógia harmadik része is. Azé a vallomásos-balladás kisregény-trilógiáé, amelyik a *Vigyázó madárral* indult, az *Esőrácsokkal* folytatódott, s most a *Mérleges idővel* záródott.

Tamás Menyhért e triptichonja székelly történet, kisebbségi sorstörténet, közép-kelet-európai kortörténet. Is! Mert ugyanakkor emberi történet, jellem, tartás és sorsvállalás története; a három kisregény együtt az egyik lehetséges huszadi századi magyar regény.

A Vigyázó madár a családörténeten keresztül bemutatta a földönfutás kényszerű állomásait és gondolatokban-léleekben-idegekben lerakódó meghatározóit, következményeit. Az Esőrácsok balladás sűrítéssel felvillantotta a félúton levés, a még itt sem, de már ott sem tragikumát, kétségbeesését és bizakodását. A Mérleges idő a már Bácskából is tovább kényszerülő, s Tolnában, Baranyában letelepítettek első időszakával foglalkozik.

A magukét odahagyókat sváb házakba költöztetik. Tehát ugyancsak a magukét odahagyni kényszerülőkébe. Micsoda drámai szituáció! Micsoda konfliktushelyzet! Akár vissza is lehetne élni vele, s egy szenvedő, részletező nagyregényt írni. Talán megtenné valaki, ha nem belülről nyúlna a témához. Úgy mint Tamás Menyhért, aki karonülőként részese volt az idők parancsolatjára tett földönfutásnak, a kétszeri letelepedésnek, s eszmélő gyermekként a beilleszkedésnek.

Ő kitérő megoldást választott: tudósítói pontossággal, de igényes szépírói megfogalmazásban adott hírt a tényekről. Lírai hangulatú prózája tömör, kihagyásos, de a lényegyet mindig láttató. A három könyv egységes a stílust és a nyelvezetet tekintve.

Könnyítő helyzetben vagyok most — engedjék meg ennyi személyesség —, mert ugyanennek a lapnak a hasábjain szólhattam az előző két kötetről is. Mi több: a másodikról éppen itt, most; csak valamicskével korábban megírva. Ismételhetem csak: régebről megőrzött, szép magyar nyelven, láttató

nyelven, a nagyon egyszerűig csiszolt — milyen nehéz ezt csinálni! — fogalmazásmódban íródtak ezek a könyvek.

A Mérleges időt is változatlanul a balladai tömörség és megformálásmód jellemzi. A nyomatékosító, illetve hangulatmegszabó szó- és mondatismétlések, a párbeszédekkel történő cselekményábrázolás.

A letelepedésről szól az író ebben a kötetben, de annak kezdeti szakaszáról, tehát nem a megnyugvásról. Közvetlenül a háború után vagyunk, nagyon meghatározók még a közelebbi és távolabbi emlékek, nyitottak a frissen szerzett belső sebek. Tamás Menyhért „népének” ismét útra kellett kelnie. Eljönni Bácskából is. És ismét remélnék: Tolnában végre otthont találnak. Csakhogy a megtelepedés, az otthonteremtés egyáltalán nem volt könnyű. Kiűritett svábházakat kaptak, amelyekben ugyanúgy ottmaradt egy fél élet, gyakran egy élet munkájának eredménye, családok emléke, mint az övéké az elhagyni kellett bukovinai otthonokban.

Az előző kettőhöz hasonlóan ez a kisregény sem az egyénített hősökre építkezik. Hőse a közösség. Elsősorban a székelyeké, merthogy az ő sorsuk krónikásául szegődött az író, de, a tényeknek megfelelően, a sváboké is. Sem ezeken a közösségeken belül, sem közöttük nincs egyetértés, nincs nyugalom kezdetben. De egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy csak a megbékélés, az egymás megértése és segítése hozhatja meg a végső megnyugvást, mindkét oldalon. Mert a tisztességesének hasonló sors jutott itt is, ott is. Kényszerűen kellett elhagynia szülőföldjét, s keresnie új otthont, teremtenie más helyen a régi értékeit, jellemzőit megőrizni engedő-segítő új közösséget.

A legnehezebb időszakot, az összezsírozódás folyamatát — vagy éppen csak annak kezdetét — írta meg ebben a könyvében Tamás Menyhért. A történet vége szavakban nem ígéret. De ígéret a könyv egészével, az adott időszak emberi életlehetőségének őszinte-tiszta tükrözésével.

S lehetne folytatása ennek a kisregénynek is; az 1950-es, majd a későbbi évek történései legalább ennyire érdekesek és fontosak. Ez azonban már nem szorosan a földönfutás, az otthonkeresés története, hanem az otthonul kapott hely megtartásáé tisztességgel, felnöveléséé emberséggel. A bizonyításé.

Akár egy új trilógia témája lehetne mindez. S bárcsak lenne az, hasonló remekléssel, Tamás Menyhért tollán. (*Szépirodalmi.*)

MÁTYÁS ISTVÁN